

háború utáni szlovák értelmiség eszmei tájékoztatlanságából eredő botlásoknak és tévovaságnak a jóakarató kipécézésére törekszik.

Jégé: Alina Orságová₂ című munkáját szintén enyhe szatira hatja át, mely csak néhol csap át csipős iróniába. A könyv a fiatal szlovák értelmiség szerelmi életét tárja elénk. Tehát ez az írás sem lép fel a fiatal szlovák intelligencia életének összes részletében való bemutatásának az igényével. Ám az író már eleve nem törekszik teljességre, csak egy kis részt kíván megvilágítani a felvetett témakörből. Mindez önmagában véve nem volna baj vagy fogyatékoság. A hiba csak ott van, hogy a hatalmas témakörből önkényesen kiemelt kis résznek a hiteles voltához sok szó fér. A könyv cselekménye eloszlik néhány főszereplő között. Azonban itt nem is a cselekmény a fontos és nem is azért íródott a könyv. A szerző egy sereg fiatal leányt és fiút vonultat fel könyvében, akik csak a földi gyönyöröknek, a kéjnek és szeretkezésnek élnek. Mindez csak azért szükséges, hogy annál tisztábban álljon előttünk Alina Orságová és Vetrovsky makulátlan szerelme. És bár a szerző tendenciózus beállítása meseszerű könnyedséggel és mesterkéletlen bájjal történik, mégsem tudunk megszabadulni attól az érzéstől, hogy a szlovák fiatal értelmiségi nemzedék tulnyomó többsége csak a muló örömöknek élne és nem volna más életcélja. Az az erkölcsi fertő, melyet Jégé oly sok realizmussal igyekszik elhíthetővé tenni, mégis valószínűtlennek tűnik előttünk. S ezért Jégé láttelejét semmiképpen sem fogadhatjuk el. A 60-on túljáró alsókubini orvos-író ezen a ponton elvetett a sulykot. Általánosan, holott egyedülálló esetekről kellene beszélnie. Mindenesetre sok a zavar és közöny a jelenlegi szlovák fiatalok lelkében, de egy bizonyos: a szlovák fiatal intellektueleknek eszmei beállitottsága és lelki arculata más, mint amilyenek Jégé szeretné feltüntetni. A fiatalok utkeresésének és helyes irányba való fordulásának több jelét láthatjuk Szlovenszón. Elég, ha csak a Sip és Dav köré csoportosult ifjakra utalunk. Jégének nyilván hiányzott a könyvben felvázolt környezet és az abban szereplő nemzedék közelebbi, bensőségebb ismerete. Erre vezethető vissza az a felelőtlen gesztus is, ahogy a könyvben a fiatal szocialisták vitáját leírja. Azonban minde fogyatékoságok mellett nem lehet elhallgatni azt a nagyszerű készséget, mellyel Jégé munkájának egyes zsáneralakját megmintázta. Különösen áll ez Zaunerovára, a Korcek-családra és nem utolsósorban Teréziára.

Az elvetélt kísérletek és félresiklott próbálkozások után tehát még mindig esedékes a fiatal szlovák intellektuális nemzedék nagy regényének a megírása. Ennek a nagyszerű feladatnak az elvégzése a fiatal szocialista prózairókra vár.

Sándor László

A „NAPOS OLDAL” Karácsonyi Benő új kétkötetes regénye (*Szépmit ves Céh*) eleinte meglehetősen nehezen indul. A századik oldal felé azonban kialakul idoma. A sehol erőre nem kapó szatirikus kezdet némi kellemes érzelmességbe oldódik s tagadhatatlan érdeklődéssel halad tovább. Az első fejezetek klisé-figurái elmaradnak, a keresett és kitaposott élcelődést eredeti hangú irónia, sok helyen páthosz váltja fel s a kettő medrében egyenletesen ring a világnézeti célzatú mese, mely kb. arra válaszol, hogy ebben a mi rossz világunkban melyik életvitel, melyik emberi magatartás a helyesebb. S ebben a kérdésben a regény minden oldata vá-

2 Jégé: Alina Orságová, Mazác kiadása Prága.

lasz. Így azután határozottan pozitív a könyv kihangzása. Más kérdés azonban, hogy ugyanilyen pozitív-e a válaszok tartalma?

Állásfoglalásait K. B. is hőse élettörténetén igazolja. Ez az élettörténet viszont korántsem valami nagy vállalkozás vagy harc, hanem csak egy kedély története, ismét rossz világunkban, aminek hősünkhöz való illeszthetlenségét szakadatlanul érezteti. Szóbanforgó kedély különben az irodalomban ma felettébb divatos. Az a kedély ez, amely nem kötelezi el magát se jobbra, se balra, nem ismer határozott magatartásokat, mindig külön áll és mindig értékkel, nem spekulatív, hanem érzésben. Amolyan természetes ember, akinek a természetességek a normái s így a racionális összefüggésekkel szemben határozottan ironikus. Életünkben nem veszkomolyan semmit, s szerző állandóan olyan felületről exponálja a dolgokat, ahonnan nem is vehető komolyan semmi. Érthető tehát, ha minden emberrel szemben főképp a természet az eszménye, mely „tiz milliárd év múlva is csak olyan lesz, mint ma, és mint amilyen tiz milliárd év előtt volt. Semmi sem változott és ne reménykedjünk, semmit sem fog soha megváltozni.” — „Véges kis lények vagyunk, téveteg báránykák, nem szabad egymást komolyan vennünk.” — „Fejlődés? Evolúció? Ugyan, ugyan!” — Életviziója ennek a naturizmusnak felel meg: „Itt lógunk az űrben... mint levágott borjak a mészáros kampóján. Vajjon hova esünk, ha inunk nem bírja tovább és lezakadunk földi kampóinkról?” Ezek után természetes, ha hősünk idegenül érzi magát társadalmunkban, ahol se nem keresi, se nem tisztelheti a más képletre épült emberi kapcsolatokat, amíg csak „gondokat és ráncokat okoznak”, már pedig ő a legkevésbé sem rajong a gondokért és ráncokért, ő a „napos oldal” szerelmese, ahol ragyog a fény, — a Fény, mely táplálja! a növényeket. Ő maga is ilyenféle tenyész-, jobban mondva növény-ember. Életalkulása egyenesen a növényeké. Élettörténete csak azért van, mert a körülötte csapkodó élet anélkül, hogy őt megkérdezné, mindenfélét az utjába dobál. Ha megkérdezné: nem történe semmi, miután e kedély mélyén olthatatlan a vágy a növények csupán fény felé forgó sziget-élete után. Általában a napjainkban oly divatos sziget-mithosz illusztrációja ez a regény s korántsem valamely társadalmi helyzet, hanem az elszigetelődés után vágyódó egyén története, ismételjük, ma, miértis a regényben sok — a mindenesetre álcás — kortörténeti vonatkozás. (Mintha az író nem merné megnevezni a dolgokat!) Viszont ez a „sziget” itt nemcsak a vágyban él. Adott a valóságban is, egy romantikus erdei malom képében, hol Felméry Kázmér, a regény főszereplője a leginkább van otthon, ahol tenyész szédületében a legzvaratlanabban burjánozhat, ahova eredetileg véletlenül került s ahova mindenünnen visszavágyik. E félig kisebbségi, félig félvad omladék a hazaérés és a megnyugvás számára s ha történetesen távol él attól, akkor is ott él, s csupán szent, háziállatai és a természet kulisszái maradnak el mellőle, melyek coexistenciája bölcsőbb és enyhétebb szemében, mint azoké, akik felelősségről, összességéről és gyökérről beszélnek s váratlan szürrealista kimondásokra készítik: „Mély iszap vagyunk, senkisémet láthat a mélyünkre. Mi magunk se. Nem vagyunk megbízhatók, nincs az életünkben semmi abszolút, talán vigasztalásunkra szolgálhat az, hogy az abszolút szesz is csak kilencvenhat fokos.” Az ilyenféle szövegrészek azonban ne riasszák el az olvasót. Mindez egy mély kedély hullámverése, valamiféle csillogó puhányé, aki él, csetlik-botlik, cselekvései véletlenek, gyanútlanul szeret, érthetetlenül kiábrándul s az igazi mellett elmegy, a hamis rákapaszkodik. Az igaz számára van is, meg nincs is; mindenesetre semmi után sem nyújtja ki a kezét, s mert nem nyújtja ki — ez a passzivitás a története s az ilyen

szédületek a szövege: „Örömrre és egyszerűségre születünk, — de rigolyáknak, szőrös szenvedélyeknek és vad gondolatoknak lettünk a gályarabjai. Szemfényvesztőt játszanak velünk és mi kullogunk, torlódnak átkozott furulyájuk után, amely ostobán ravasz dallamával a vízbe csalogat, hogy ott szépen megnyivadjunk. Baj van még velünk, nem ismerjük még fel a furulya hamisságát és a sima tükör alatt a víz fullasztó mélységét...” Amint látható ebben a késő alkonyi romantikában sok a bölcselkedési hajlam és a szabad asszociáció. Szerző a tenyész-élet csodálatából rengeteg egyensúly-illuziót hisz átvinni az életbe. Még azt az illuziót is, hogy mindez határozott példaadó magatartás, életminta, pozitív megoldáslehetőség, és eszmény s ha elolvassuk, bizonyára ezentul mi is így fogunk élni vagy legalább is az élet kavargásából mi is ezeket konkludáljuk, mi is félreállunk s lelkünkben csomagolunk, s élünk utban valamiféle külön sziget felé, holott ez a Felméry Kázmér-féle se-ide, se-oda tartozás, felülállás és szigetverés félő, hogy csak egy irónikus hajlandóság megnyilatkozási feltétele. Félő, hogy csak így lehetséges a regény, az életből csak ilyen fikciók árán lehet művészet. Ez a szemlélet biztosítja az érzelmességet, az iróniát, így jöhet létre a „mű”. Be vajjon lehet-e az ilyenféle életkialakításnak általános az érvénye? Lehet-e a hős több, mint a szerző? Lehet-e általános érvényű a regény soraiban vallott életnézet? Lehet-e általános törekvés a sziget? Megállhatna-e a társadalom töméntelen ily' sziget összességeként? Van-e mindezek alapján reális szemlélet? — Mindezek a kérdések nem zavarják szerzőt. Ama boldog szabadi alkotók sorába: tartozik, akiknél a realizmus csak addig terjed, hogy az embernek nincs kettőnél több füle, különben az összefüggések mélyén elvész a realizmus mérőónja. Ezért könyve — esztétikailag — a *realizmus nehézségei*, illetve a *helyes művészi alakítás nehézségei* című fejezet tünetei közé tartozik s ott is abba a sorba, ahol az író kedélye, hajlandósága, vágya az emberi viszonylatok helyes összefüggésének átértését meg se kísérli. Hogy szerző visszautasítja a „gondokat és ráncokat”, az nagyon helyes magatartás, mintahogy helyes minden opponálása rossz világunk ellen, ám az író feladatát és legjobb tradícióit tagadja meg s a legjobb humanizmus ellen vét, amikor olyan életvitelt romantizál, amely mellett a világ beleszikkadhat gondjaiba és ráncaiba, csak valaki egyetlen (itt pl. Felméry Kázmér) kerüljön a „napos oldalra”. Ez az életvitel — a hamis tudat előtt — szuggerálhat valóságot. Elképzelhető az a tényleges kedély is, mely ilyen képzelmekekkel duzzasztja át napjait. Helyes érteleme felől azonban mindez nem tévesztheti meg az olva-ót. S ez a helyes értelem a sziget-mithosz kortörténeti jelentésében keresendő.

A sziget-mithosz (akár *Fart pour l'art*, akár „osztályfölötti” változatát vesszük) annak a magatartásnak a lecsapódása, amivel a „kiválasztott szellemek” anyaosztályuk megrendülésére reagálnak. Az a magatartás ez, mely anyaosztályához — annak elaggása és ellentmondásai miatt — már szégyel tartozni, a feltörekvő ujak valamelyike mellé viszont az esélyek kiszámíthatatlansága miatt még nem csatlakozhat. Ezért tartja magát mindakettőtől távol s tételezi a, „napos oldalt” hol a „középút”, hol az „osztályfölöttiség”, hol meg a „sziget” fikcióiban. S mert ezek a valóságnélküli helyek — a szétmorzsolódás és a tragikus felbomlás veszélye nélkül — csak a kedély különféle csillogásában realizálhatók, azért jelentkeznek mindig a hozzájuk tartozó mesék és állásfoglalások a magas értelmiségiek, rendszerint a művészek körében. Csak a magas értelmiségiek, a művészek „társadalmonkivülisége” az a hely, ahol ez a fikció a realizmus illuziójával hat, de itt is csak a tényleges összefüggések elhomályosításakor. Általános emberi érvénye azonban

mindenkor édes kevés. Így azután, ha ilyen képletre épül is mese s a mesebe keveredik is valódiságában megragadott alak (pl. a *regény* Veronikája) mindez nem teszi érvényesebbé e még iróniája és humora sem elfogadhatóbbá. Ez az életvitel a valóságban afélreállásé, a művészetben a játéké. Kétségtelenül mindakettő az idegekre megnyugtatólag hat, a lánghoz azonban, amit a szellemben és az alakítóban tisztelünk — méltatlan.

Gaál Gábor

D I S P U T A

TAMÁSI ÁRON ÉS A CSELEKVŐ ERDÉLYI IFJUSÁG

Bár azzal szoktak megvádolni bennünket, hogy a szellem jelentőségét alábecsüljük, mégis mi vagyunk azok, akik az írótól a legtöbbet várjuk: köldöknézés és felelőtlen füstölgés helyett népének öntudatraébresztését a gazdasági, társadalmi és nemzeti balsors teszesztő korszakában, az egészséges történelmi kibontakozás útjának megmutatását emberi jólét és boldogság felé. Aggódva figyeljük az erdélyi magyar író magatartását is népével és a változások új kérdéseivel szemben egy olyan gyökeres nemzeti átrétegződés napjaiban, amelyet a kisebbségi középosztály szét-hullása s a földművesrétegek városbatolulása jellemez. Szorongva lessük, hol a magyar költő abban az időben, mely az egyetemes magyar elszegényedés ideje, milyen a költő és a nép viszonya akkor, amikor a szemünk láttára alakul ki — a szlovenszkói *Peéry Rezső* szavaival élve — a magyar szegénynemzet.

Ha lapunkban *Tamási Áronról*, a székely nép művészeréről szólottunk, csak azt vetettük mindig a szemére, hogy nem hordozza eléggé a székely változások felelősségét s kallódó ősi néphitet rögzít, amikor a világ négy sarka felé szétszóródó székely szegénynépnek új történelmi öntudatra van szüksége. Érthető ezek után, hogy érdeklődéssel kísértük Tamási Áronnak a Brassói Lapok hasábjain most megjelent cikksorozatát a cselekvő erdélyi ifjuságról, annál is inkább, mert az író ebben a cikksorozatban szabatosan hozzászól a demokratikus szellemi arcvonal nemrég felmerült kérdéséhez.

Tamási Áron újból hitvallást tesz demokratikus meggyőződése mellett. Azt írja: „... levágtak arról a testről, amelyen a felsőbb osztályok ma is igazságtalan uralmat gyakorolnak a nép felett, de mint a falu emberi szószólója, azt a kárpótlást és feladatot kaptam érte, hogy ebben a kisebbségi helyzetben a *dolgozó magyarságot* életünk gerincévé tehessem.” Tiszta beszéd ez, benne van mindaz, amit a demokratikus magyar írótól megkövetelünk. Állásfoglalás a magyar reakcióval szemben és állásfoglalás a kisebbségi dolgozó tömegek mellett. Ami azonban merőben új Tamási Áron legutóbbi megnyilatkozásában, az határozott irányadása, mellyel közös arcvonalat ajánl az erdélyi magyar szellemi munkások különböző csoportosulásainak a demokratikus népi célok érdekében. Bár az a mód, ahogyan Tamási Áron a demokratikus szellemi népfront kérdését csupán *ifjúsági* kérdésé teszi, az új nemzedékre korlátozza a demokratikus szellemi átcsoportosulás nagyhorderejű követelését, mégis örömmel ragadjuk meg az alkal-